

Društveno-politička uvjetovanost leksikografskih članaka: studija slučaja članka Europska unija

Dario Čepo

Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb

SAŽETAK: Cilj je rada izložiti problematiku faktografske točnosti i vrijednosne neutralnosti u leksikografskim člancima. Na primjeru članka *Europska unija* nastojat će se pokazati različiti pristupi njegovu pojašnjavanju, ovisno o društveno-političkoj situaciji u državi u kojoj je enciklopedija objavljena te njezinoj ideološkoj potki. Do određenih će se rezultata nastojati doći analizom niza svjetskih i regionalnih enciklopedija i leksikona, kao i svih enciklopedija općega tipa što ih je izdao *Leksikografski zavod Miroslav Krleža*. Nastojat će se pritom pokazati povezanost između društveno-političkih uvjeta koji vladaju u određenoj državi glede proučavane problematike te načina na koji je ta problematika obrađena u reprezentativnim leksikografsko-enciklopedijskim djelima.

Ključne riječi: *enciklopedije, ideologija, Europska unija, leksikografski članak, uvjetovanost*

Uvod

Neupitno je da je sadržaj enciklopedike neraskidivo povezan s političkim strujanjima doba u kojem leksikografsko, odnosno enciklopedijsko djelo nastaje.¹ Razvidno je na primjer, da je prva moderna enciklopedija, ona Denisa Diderota, imala izniman utjecaj te dala poticaj i legitimnost revolucionarnim gibanjima nastajućega francuskoga građanskog društva u XVIII. stoljeću.

Prihvati li se činjenica da enciklopedijska i leksikografska djela nužno oslikavaju razdoblje u kojem su nastala, tema ovoga rada činila bi se sasvim opsoletnom. Moglo bi se tako postaviti pitanje čemu rasprava o tome postoji li određena ideološka uvjetovanost u suvremenim enciklopedijskim člancima, ako je takva uvjetovanost postojala oduvijek i bila prihvaćena kao normalna pojava.

Međutim, suvremeni se svijet susreće s problemima, ili izazovima, da upotrijebimo vrijednosno neutralniji termin, koji nadilaze lokalne, regionalne ili nacio-

¹ Za općenit pregled razvoja svjetske i domaće leksikografije vidi *Leksikografija, Hrvatska opća enciklopedija*, sv. VI, Zagreb 2004, str. 495–499.

nalne granice. To su globalni izazovi koji zahtijevaju jednako snažne odgovore i rješenja. Poticanje društva znanja i daljnji razvoj informacijskih tehnologija čine se temeljnim čimbenicima za pronalaženje pravih rješenja. No ona također zahtijevaju i svojevrsnu unificiranost pravila i procedura, koje moraju biti slijepe, ili barem trebaju svesti na najmanju moguću mjeru utjecaj partikularnih društveno-političkih sustava i njihovih vrijednosnih sudova.

Pojava globaliziranih izvora znanja čiji su autori anonimni pojedinci, poput blogova, individualnih specijaliziranih internetskih stranica ili sveprisutne Wikipedije, još snažnije ističe potrebu za unificiranošću pravila. Čini se da upravo u ovom trenutku uloga enciklopedije i enciklopedista dolazi u prvi plan. Enciklopedije, pogotovo one poznatije i etabliranije moraju ponuditi pouzdanu, točnu i potpunu informaciju. Takva informacija mora biti univerzalno prihvatljiva, što samim tim znači i oslobođena svake vrijednosne obojenosti i utjecaja partikularnih društveno-političkih sudova. Upravo je to glavna razlika između predrevolucionarne, ideološki usmjerene francuske enciklopedije, odnosno *Enciklopedije ili razumskoga rječnika znanosti, umjetnosti i obrta, sastavljenog od udruge učenjaka (1751–1772)* i suvremenih izdanja kao što su *Encyclopaedia Britannica*, *Der Grosse Brockhaus* ili *Hrvatska enciklopedija*.²

Ako pak od enciklopedije zahtijevamo znanstvenost, a na leksikografiju gledamo kao na znanstvenu disciplinu, obvezno je izbjegavanje uspostave ideološke matrice u enciklopedijskim i leksikonskim djelima. Takvo razmišljanje treba temeljiti na Weberovu promišljanju odnosa znanosti i društva, a pogotovo na njegovu zaključku da je važnost znanosti u tome što je prešla s vrijednosti na činjenice. Njezin je formalni objekt postao skup činjenica koje su međusobno raznorodne i predstavljaju, svaka za sebe, ideal-tipove različite od svih ostalih (Cappelletti 1995: 47). Upravo ta raznorodnost činjenica zahtijeva pluralističko proučavanje, a ono samo po sebi mora biti oslobođeno nadređene ideološke matrice.

1. Ideologija i enciklopedika

Ideologija kao znanost o idejama, u svjetskoj je i domaćoj znanstvenoj literaturi naširoko obrađen pojam, no o njezinu utjecaju na leksikografiju i izradbu enciklo-

² Promatramo li Diderotovu Enciklopediju kao alat koji je potaknuo rušenje *ancién regimée* kao nositelja dominantne ideologije svojega vremena, a sekularizaciju kao proces deideologizacije, onda se može tvrditi da je ta enciklopedija poslužila kao sekularističko oruđe u rukama prosvijetitelja. No problem se pojavljuje kad oruđe sekularizacije zauzme položaj nove ideologije. Suvremene enciklopedije, koje izvorni znanstveni rad podređuju sintetiziranju općega znanja, svojevrsno su novo oruđe sekularizacije ideolojski opterećenih enciklopedija, deideologizirajući na taj način cijelu enciklopediku. To se pokazuje važnim dostignućem pogotovo ako se u obzir uzme kolaps komunističkoga poretka na istoku Europe te posljedica prodor pluralističkih vrijednosti u sve pore (uključujući i u leksikografiju) istočnoeuropskih društava.

pedija kao kapitalnih djela pojedine kulture, nije se mnogo pisalo. Govoreći općenito o ideologiji, Ravlić (2003: 14), recimo, ističe dvoznačnost pojma ideologija, gdje se njegovo znanstveno i filozofijsko značenje zaplelo u mrežu vrijednosne obojenosti, u kojoj svako spominjanje ideologija ima negativne konotacije. Marksizam tako ideologiju smatra lažnom svješću, povezuje ju s građanskim društvom i njegovim sustavom mišljenja kojim se prikrija ugnjetavačka i otuđujuća bit građanske zbilje.³

Iako je Karl Marx, kao vodeći kritički mislilac XIX. stoljeća, ideologiju promatrao dvojako – smatrajući ju potrebnom nadgradnjom svih područja duhovnih djelatnosti (među ostalim i znanosti) i sinonimom za samu duhovnu proizvodnju – za marksističku je misao važnijom postala njegova kritička interpretacija ideologije. Prema Marxu, ideologija je ništa više do lažna svijest i pogrešna spoznaja, koja proizlazi iz njezine klasne uvjetovanosti. Njezina je glavna negativnost što posebne interese predstavlja kao opće, prolazne stvari proglašava nepromjenjivima, a povijest izjednačuje s prirodom (Ravlić 2003: 17).

Za znanstvenika koji se pokušava baviti teorijskim postavkama određene teme ili proučavanjem povijesnih uvjeta koji su utjecali na formiranje određenoga pojma, najvažnije pitanje postaje sam međuodnos znanosti i ideologije. Kritičke teorije ova dva pojma stavljaju u dihotoman odnos, smatrajući ideologiju inherentno suprotnom znanosti, koja zahtijeva racionalnost, objektivnost i neometanu spoznaju drugačijega. Postoje ipak znatne potkrepe koje ideologiju i znanost povezuju u neraskidivu vezu, ponajviše zato što sama ideologija vlastito opravdanje traži u korištenju znanstvenih analiza i izgradnji vlastite strukture na temeljima određenih znanstvenih teorija. Te se teorije najčešće smatraju prijepornima ili pogrešno protumačenima, pri čem gube potrebnu vjerodostojnost (Ravlić 2003: 30).

Iako je ideologija drugačiji oblik tvorbe od znanosti, jer dok znanost teži istini i spoznaji, ideologija je usmjerena na stvaranje identiteta i djelovanje, ne treba smatrati vezu znanosti i ideologije nebitnom i slučajnom. Prema Ravliću (2003: 30), to je ponajviše tako jer se ideologije nastoje predstaviti kao znanstveno utemeljeni sustavi mišljenja. Upravo to i objašnjava genezu naziva ideologije kao znanosti o idejama. Kada se ideologija više nije mogla zasnivati na tradiciji i religiji, predrenesansnim kategorijama koje su, barem nakratko, doživjele povijesni poraz nakon Francuske revolucije, znanost je poslužila kao panaceja koja će pomoći u razjašnjivanju promjena te učvršćivanju postojećega socijalnog poretka.

Marksizam je vrsta ideologije koja potvrđuje postojanje zajedničkih vrijednosti na kojima treba raditi i koje valja promicati, a njegova mu znanstvena ute-

³ Liberalizam također na ideologiju gleda negativno smatrajući je zatvorenim sustavom mišljenja koji generira totalitarne vladavinske poretke. Za razliku od, recimo, komunizma ili fašizma, liberalni teoretičari na liberalizam ne gledaju kao na ideologiju *sui generis* nego kao na otvoreni sustav koji se zauzima za slobodu mišljenja i konkurenciju ideja (Ravlić 2003: 14).

meljenost daje potku legitimnosti, omogućujući daleko snažniji prodor u postojeću društveno-socijalnu strukturu. Za uspješnost tog pothvata važni su, prije svega znanstvenici koji će raditi na znanstvenom širenju takve ideološke strukture i na njezinoj stalnoj nadgradnji. Gramsci tako ističe potrebu da svaka društvena grupa, ako želi uspjeti i napredovati, mora stvoriti vlastitu skupinu intelektualaca (Gramsci 1955: 117), jer ideologije u krajnjoj instanci i jesu proizvodi intelektualnih elita, koje ta elita promiče i na usavršavanju kojih radi.

Svako je razdoblje, a socijalističko u najvećoj mjeri, obilježeno pokušajem stvaranja nove svijesti i postavki za gradnju novoga sustava (vlasti, mišljenja, djelovanja). Ne čudi stoga da se leksikografsko djelovanje u prijenosu i izgradnji znanja, kako ističe Bogišić (2008: 11), suočava s problemom opterećenosti suprotnostima koje se manifestiraju u koegzistenciji različitih interpretativnih modela. Dok je jedan skup interpretativnih modela karakterističan, na primjer, za enciklopedijske i leksikonske edicije zapadnoeuropskoga tipa, kao što će biti pokazano u nastavku rada, sasvim je drugi skup interpretativnih modela na djelu u leksikografskoj obradbi pojmova u enciklopedijama i leksikonima država Srednje i Istočne Europe, izdanima u vrijeme komunističke vladavine. Sasvim je razvidno da je marksizam kao dominantna ideološka matrica morao ostaviti traga na znanstvenome radu tadašnjih leksikografa, što se može iščitati i iz kuta gledanja iz kojega je određeni pojam obrađen kao i upotrijebljenoga diskursa.

Vraćajući se na početne postavke o važnosti činjenične neutralnosti i izbjegavanju davanja konačnih vrijednosnih sudova kao glavnih postavki enciklopedijske relevantnosti u suvremenome društvu, valja istaknuti da je sloboda znanstvenika od nametnutoga ideološkog promišljanja (u svojem negativnom kontekstu) i njegova spremnost na korištenje pluralizma mišljenja, temelj leksikografije kao znanosti od kojeg se ne smije odustati.⁴ Tomović (1991: 46), glede ideoloških utjecaja, ističe važnost i potrebu prikazivanja cjelovite informacije u kojoj se ne smiju ispustiti relevantni podatci važni za njezino potpuno razumijevanje. On uz to ističe važnost točnosti, vjerodostojnosti i objektivnosti prikazanoga podatka te smatra da autor mora imati nepristran stav, odnosno znanstveno gledište o obrađivanoj temi, a njegov sud ne smije biti inkongruentan s izloženom materijom. Važnost tih uputa leži u činjenici da enciklopedijski tekst mora biti koristan dugi niz godina, a kao što je prije spomenuto, treba vrijediti bez obzira na eventualnu društveno-političku promjenu.

Kritičari toga pristupa smatraju nemogućim insistirati na znanstvenoj nepristranosti, jer je i znanost sama po sebi vrijednosno određena i pod utjecajem niza kriterija. Umjesto toga oni ističu važnost društvenoga utemeljenja vrijednosnih

⁴ Cappelletti (1995: 47) na primjer ističe da je talijanska *Velika enciklopedija* (1929–1936) uspjela očuvati vlastitu neovisnost od političkoga režima te se oduprla nadzoru Mussolinijeva ministarstva narodne kulture, kao i da njezini autori i urednici nisu bili dio fašističkoga režima.

kriterija,⁵ jer oni predstavljaju određen stav i opredjeljenje. Leksikografija pak ne može biti vrijednosno neutralna, jer ni sama znanost to nije. Odvajanje činjeničnoga i vrijednosnoga suda treba zato odbaciti (Maštruko 1986: 45).

No pritom valja istaknuti razliku između partikularne ideološke uvjetovanosti i one utemeljene na općim društvenim kriterijima, kojima je cilj revalorizirati postojeći problem u novome svjetlu i dati konačan sud o njemu, pokazujući na taj način da određena gledišta nisu u skladu s općedruštvenim kriterijima (Maštruko 1986: 46).

2. Metodološke postavke rada

S obzirom na već spomenuto, i bez obzira na eventualne kritike, jasno se ističe potreba za insistiranjem na činjeničnoj neutralnosti enciklopedijskih tekstova, kao i za izbjegavanjem njihove vrijednosne obojenosti te eliminiranja svih oblika sudova. Svrha je ovoga rada, dakle, dati prilog izučavanju leksikografije i njezina današnjega položaja te potaknuti raspravu o položaju enciklopedija i leksikona u globaliziranome informacijskome društvu. Cilj rada temelji se na njegovoj svrsi, a nastoji na primjeru obradbe pojma *Europska unija* pokazati koliki je utjecaj društveno-političke situacije u danom razdoblju u pojedinim svjetskim, regionalnim i domaćim enciklopedijskim izdanjima. Sam se cilj temelji na početnoj hipotezi o povezanosti društveno-političke situacije u kojoj se nalazila država u kojoj je objavljena proučavana enciklopedija i vrijednosnoga suda unutar kojega je članak (u ovom slučaju članak *Europska unija*) pisan.

Metodološki, rad se temelji na proučavanju relevantnih članaka u odabranim svjetskim i domaćim enciklopedijskim djelima i njihovu analiziranju, pri čem se nastojalo pronaći i razlučiti opće dijelove od vrijednosno obojenih sudova o proučavanome pojmu. Korištena je metoda studije slučaja kojom se nastojalo na odabranom relevantnom primjeru potanko ilustrirati širu temu (Hague, Harrop i Breslin 2001: 440).

Studija slučaja korisna je jer predstavlja empirijsko istraživanje koje proučava suvremeni fenomen unutar određenoga konteksta, posebno se osvrćući na one situacije u kojima granica između fenomena i konteksta nije očigledna. Ova metoda omogućuje obuhvaćanje kontekstualnih uvjeta radi pokazivanja njihove važnosti s obzirom na promatrani fenomen. Korištenje studije slučaja kao istraživačke metode omogućuje poopćivanje promatranih primjera, te na osnovi toga, uspostavu početnih ili sveobuhvatnih teorijskih postavki (Yin 2007: 24–27).

Važan element studije slučaja odabir je promatranoga fenomena, kako bi se na temelju njegova proučavanja u relevantnoj literaturi mogli postaviti određeni za-

⁵ Za detaljniju raspravu o određivanju društvenih vrijednosti, s osvrtom na leksikografiju vidi Maštruko 1986.

ključci. U ovome je članku riječ o analizi pojma *Europska unija*. S obzirom na to da je taj pojam relativno suvremen,⁶ proučavanje starijih enciklopedijskih izdanja temeljilo se na analiziranju pojmova koji su prethodili pojmu *Europska unija*, odnosno onih koji su uz taj pojam neposredno vezani. Riječ je ponajprije o pojmovima kao što su *Europska ekonomska zajednica*, *Europska zajednica*, *Europske zajednice* i *Zajedničko tržište*. Svi su navedeni pojmovi korišteni u proučavanim enciklopedijskim i leksikonskim izdanjima.

Navedeni su pojmovi analizirani u svim enciklopedijama što ih je izdao Leksikografski zavod Miroslav Krleža, dakle u *Enciklopediji Leksikografskog zavoda* iz 1955. godine, *Enciklopediji Leksikografskog zavoda* iz 1966. godine, *Općoj enciklopediji Jugoslavenskoga leksikografskog zavoda* iz 1977. godine i *Hrvatskoj enciklopediji* iz 1999. godine. Od stranih edicija analizirana su tri izdanja *Brockhaus Enzyklopädie* iz 1968., 1996. i 1997. godine, dva izdanja poljskoga djela *Wielika encyklopedia powszechna PWN*⁷ iz 1964. i 1995. godine, potom *Boljšaja sovjetska enciklopedija*⁸ iz 1972. godine, *The Encyclopaedia of Ireland* iz 2003. godine, tri izdanja istočnonjemačkoga *Meyers Neues Lexikon* iz 1962., 1972. i 1994. godine, *Enciklopedija Slovenije* iz 1989. godine, *The New Encyclopaedia Britannica* iz 2002. godine i *Academic American Encyclopedia* iz 1988. godine.⁹

3. Zapadnoeuropska enciklopedijska izdanja¹⁰

Zapadnoeuropska enciklopedijska praksa, koja seže u srednjovjekovno razdoblje, u svojem se suvremenom djelovanju nije suočila s problematikom promjene društveno-političke paradigme koja je obilježila područje Srednje i Istočne Europe u godinama nakon II. svjetskoga rata. Pluralizam ideja i sloboda znanstveno-stručnoga promišljanja doveli su tako do slabije vrijednosne obojenosti enciklopedijskih djela poput *Brockhaus Enzyklopädie* te *The New Encyclopaedia Britannica*, iako se ne može tvrditi da je u njima svaki oblik društveno-političke uvjetovanosti eliminiran.

⁶ U službenoj je upotrebi od 1. XI. 1993., kada je stupio na snagu Ugovor iz Maastrichta, odnosno Ugovor o Europskoj uniji.

⁷ Prijevod s poljskoga napravila je kolegica Tea Rogić-Musa na čemu joj se iskreno zahvaljujem.

⁸ Veliku zahvalnost dugujem gospođi Jagodi Martinčić na prijevodu teksta s ruskoga jezika.

⁹ Uz navedene enciklopedije i leksikone analizirano je još niz djela koja nisu detaljnije elaborirana u ovome radu. Riječ je mađarskom *Új magyar lexikon* iz 1981. godine, francuskoj *Encyclopaedia Universalis* iz 1996. godine, bugarskoj *B'lgarska enciklopedija* iz 2003. godine i *Encyclopedia International* iz 1969. godine.

¹⁰ U ovom se dijelu rada analiziraju djela ne samo njemačke i irske enciklopedistike nego i djela anglosaksonskoga kulturnoga kruga, točnije *The New Encyclopaedia Britannica* i *Academic American Encyclopedia* iz 1988.

Kada se proučava obradba pojma *Europska unija*, odnosno *Europska ekonomska zajednica*, vidi se značajna razlika u obradbi istoga pojma u enciklopedijskim i leksikonskim edicijama objavljenima u DR Njemačkoj i SSSR-u, te djelomična razlika u odnosu na slična izdanja objavljena u Poljskoj i Sloveniji, kao i u enciklopedijskim edicijama uređenima i tiskanima u Leksikografskome zavodu.

Sva izdanja *Brockhaus Enzyklopädie*, nakon uobičajene leksikografske definicije i vremenskoga određenja pojma, ističu niz ključnih čimbenika koji su potaknuli ozbiljno razmatranje integracije zapadnoeuropskih društava. Tako *Brockhaus Enzyklopädie* objašnjava ideju ujedinjenja teških industrija šest zapadnoeuropskih država, kao korak koji je potaknuo daljnji integrativni proces na ekonomskome, a posredno i političkome te društvenom polju. Uz to mnogo se detaljnije obrađuje proces ujedinjenja te navode najvažniji stavci ugovora na kojima se temelji proces europske integracije. Dakle uz standardne podatke o datumu utemeljenja, broju država članica i institucionalnoj strukturi Europske ekonomske zajednice (EEZ), obrađuju se i najvažnije politike oko kojih se oblikovala prva europska integrativna jezgra, ističući ponajprije važnost uvođenja zajedničke poljoprivredne politike, te nastojanja oko uspostave zajedničkoga tržišta. Detaljnost u predočivanju bitnih podataka o Europskoj ekonomskoj zajednici, koja je obilježje *Brockhaus Enzyklopädie*, nastavlja se obuhvatnim opisom institucija na kojima se temelji funkcioniranje i daljnji napredak integrativnoga procesa, a članak završava razmatranjem politike proširenja, kao jedne od najuspješnijih europskih politika upoće.

Poput članaka u zapadnonjemačkim edicijama, i članci o Europskoj (ekonomskoj) zajednici, odnosno Europskoj uniji, u edicijama *The New Encyclopaedia Britannica*, opširni su i detaljni. U članku iz 15. izdanja, objavljenog 2002., istaknuta je važnost sjećanja na II. svjetski rat, koji se promatra kao katalizator koji je snažnije potaknuo zamisao o integriranju država Zapadne Europe radi izbjegavanja daljnjih ratnih sukoba. Članak o Europskoj uniji, u istome izdanju enciklopedije, ističe temelje na kojima je nastala, zatim slično zapadnonjemačkoj enciklopediji, navodi temeljne institucije, detaljnije razmatra promjene u osnivačkim i drugim ugovorima te ističe dosege i konflikte što proizlaze iz europskoga integriranja.

Encyclopaedia of Ireland (2003: 364), pak, uz nešto kraći opći opis pojma *Europska unija*, daje opširniji prikaz odnosa Irske (i Sjeverne Irske) s Europskom unijom, ističući pozitivne pomake koji su se dogodili kada je Irska postala članicom tadašnje Europske ekonomske zajednice,¹¹ navodi čimbenike koji su pogodovali daljnjem razvoju Irske, a koji su bili dio različitih europskih politika (uvođenje strukturnih i kohezijskih fondova, zajednička poljoprivredna politika te niz drugih). Sve to vodi zaključku, koji su autori članka istaknuli, tj. da su Irci iznimno proeuropski nastrojen narod.

¹¹ Irska je u članstvo primljena u prvome krugu proširenja 1973. godine, zajedno s Velikom Britanijom i Sjevernom Irskom te Danskom.

Ovakav oblik obradbe članka, u kojem autori nastoje istaknuti korelaciju između promatranoga pojma i stupnja razvoja društva i njegova odnosa prema pojmu, primijećen je i u analizi pojma u jednoj neeuropskoj enciklopedijskoj ediciji – američkoj *Academic American Encyclopedia* iz 1988. godine. U njoj se u članku *Europska ekonomska zajednica*, uz opće odrednice koje obuhvaćaju datum osnutka, broj država članica i temelje integrativne ideje te budući razvoj, razmatra i utjecaj europskoga ekonomskog udruživanja na američku ekonomiju. Osim što hvali (u duhu ideje američkoga ekonomskog liberalizma) ukidanje carina i drugih nameta, kao čimbenika koji je pospješio ekonomski rast i razvoj država članica Zajednice, autori ovoga članka kritiziraju subvencioniranje europske poljoprivrede, smatrajući da europske države tim činom skreću trgovinu s konkurentnijih proizvođača iz SAD-a, Kanade, Argentine ili Australije, na nekonkurentne europske poljoprivrednike.

4. Društveno-politička uvjetovanost u enciklopedijama bivšega komunističkog bloka

Jasno je da je promjena paradigme političkoga sustava, koja se dogodila na području središnje i istočne Europe nakon II. svjetskoga rata (uz iznimku tadašnjega SSSR-a), morala znatno utjecati na enciklopediku i obavljanje leksikografskoga rada, s obzirom na to da je utjecala i na sva druga polja društvenoga života.

Ne čudi stoga što je u predgovoru prvome izdanju *Enciklopedije Leksikografskog zavoda* iz 1955. godine istaknuto, osim činjenice da je zadatak tog djela pregledno i sustavno skupiti osnove cjelokupnoga ljudskog znanja, stvaralaštva i iskustva, i to da je zadaća ove enciklopedije dobiti odgovore na mnoga pitanja znanosti, umjetnosti i javnog života, s obzirom na strukturalnu izmjenu tadašnjega društvenog sustava, koja revolucionarno mijenja kulturne i socijalne odnose jugoslavenskoga društva. Uz to, redakcija je smatrala shodnim istaknuti kako će »... Enciklopedija (...) poslužiti kao sigurno sredstvo za prevladavanje natražnih predrasuda i za uklanjanje reakcionarnih, klasno utjelovljenih utjecaja.« (Enciklopedija Leksikografskog zavoda, 1955).

Maštruko (1986: 45) ističe da vrijednosni sustav društva uvjetuje i određuje kriterije valorizacije zbivanja, ličnosti i događaja, utječući na taj način i na leksikografiju. No jednako tako leksikografsko djelovanje može ostaviti izuzetno značajan trag na samo društvo, predstavljajući mu određeni pojam ili problematiku u drugačijem svjetlu i uvodeći nove spoznajne elemente u širi diskurs.

No unatoč tomu što je komunistička ideologija istočnoeuropskoga bloka država bila idealtipski jednaka, ističući jednake zatjeve i podržavajući iste ideale, analizom enciklopedijskih i leksikografskih djela iz nekoliko država s područja središnje i

istočne Europe, potvrđeno je postojanje određenih razlika u pristupu pisanju članka *Europska unija*.¹²

4.1. Analiza poljske i jugoslavenskih enciklopedija

Uzmemo li u obzir poljsku enciklopediju ili enciklopedije Leksikografskoga zavoda, možemo prepoznati da one bez dodatne vrijednosne obojenosti ističu samo osnovne značajke tadašnje Europske ekonomske zajednice (odnosno Zajedničkog tržišta), ne ulazeći u povijesne razloge njezina nastanka niti kritizirajući sam integrativni proces.

Poljska *Wielika encyklopedia powszechna PWN* iz 1964. godine, u članku *Europska ekonomska zajednica*, definira EEZ kao najvažniju od triju integracijskih zajednica koje je utemeljilo šest država zapadne Europe. Potom navodi države utemeljiteljice EEZ-a, ugovore na temelju kojih je zajednica nastala i razvijala se te njezinu institucionalnu strukturu. Jedina rečenica, iz koje bi se dalo iščitati ideološki utjecaj političkoga sustava koji je vladao Poljskom u vrijeme izlaska ove enciklopedije (1964) glasi:

»*Europska ekonomska zajednica provodi politiku organskoga povezivanja šest zapadnoeuropskih država na temelju kapitalističkih odnosa*«,

koja sama po sebi nema vrijednosno negativan sud.

Ista ta enciklopedija u izdanju iz 1995. godine, gubi čak i taj površni ideološki obrazac, ne označujući više Europsku uniju kao temelj povezivanja država na temelju kapitalističkih odnosa, te u potpunosti preuzima obrazac pisanja kakav je već postojao u zapadnoeuropskim enciklopedijskim edicijama, ističući ponajviše ciljeve i vrijednosti na kojima se temelji i koje zastupa Europska unija. Takva promjena ne čudi s obzirom na to da je promijenjena ideološka matrica prouzročena propašću socijalističkoga društveno-političkoga sustava, koja je započela upravo u Poljskoj, a potom se proširila na ostale države Srednje i Istočne Europe.

Enciklopedije Leksikografskoga zavoda prilaze tematici (zapadno)europskoga ujedinjenja na sličan način. Iako je, kao što je ranije navedeno, predgovor prvomu izdanju *Enciklopedije Leksikografskog zavoda* imao djelomično revolucionaran ton, proučavani članci *Europska ekonomska zajednica*, odnosno *Zajedničko tržište*,¹³ u trima edicijama enciklopedije Leksikografskoga zavoda, nisu znatnije vrijednosno obojeni. Taj se zaključak, doduše, može izvesti jedino na temelju analize tih članaka

¹² Odnosno članka *Europska ekonomska zajednica i Zajedničko tržište*.

¹³ Najčešće je članak *Europska ekonomska zajednica* upućen na članak *Zajedničko tržište*, koji predstavlja nosivu natuknicu.

u potonjim izdanjima te enciklopedije, zbog toga što u prvom izdanju natuknica nije napisana.¹⁴ Ne može se zato sa sigurnošću znati je li uspjela izbjeći tadašnji vrijednosni sud, već preostaje jedino pokušati usporediti te članke u potonjim enciklopedijskim izdanjima Leksikografskoga zavoda.

Predgovori edicijama koje su slijedile nemaju sličnih referenci poput one o potrazi za novim odgovorima o strukturalnim izmjenama društvenoga sastava i revolucionarnim mijenama kroz koje je društvo prolazilo. Promatrani su članci u njima pisani slično kao i oni u poljskoj enciklopediji. U njima se dakle navodi broj članica, datum osnutka, važnije institucije i ciljevi EEZ-a, a donosi se i detaljan popis država Afrike, Kariba, te država na području Tihoga oceana, koje su s EEZ-om uspostavile neki oblik povlaštenih odnosa.¹⁵

Uvođenje višestranačja i sveukupne demokratske promjene koje su zahvatile Republiku Hrvatsku krajem 1980-ih i početkom 1990-ih, odrazile su se i na leksikografski rad. Promatrajući primjer obradbe članka *Europska unija* u izdanju *Hrvatske enciklopedije* iz 2001. godine, primjećuje se da je puno više pozornosti dano pojednostima europskoga integrativnog procesa. U članku se tako temeljitije objašnjava institucionalna struktura na kojoj se temelji ta nadnacionalna zajednica te se ističu neke od usvojenih zajedničkih politika. Povećanje opsega članka, u odnosu na prijašnja izdanja Leksikografskoga zavoda, može se objasniti ne samo snažnijim razvojem europskoga integrativnog procesa, poglavito nakon usvojenja Jedinstvenoga europskog akta 1986. godine nego i većim zanimanjem hrvatske društvene i političke elite te cjelokupne javnosti za ideju europskoga ujedinjenja, poglavito u razdoblju intenziviranja odnosa između Republike Hrvatske i Europske unije, koje je započelo nakon 2000. godine.

Slično već spomenutoj irskoj enciklopediji i *Enciklopedija Slovenije* (1989: 71) nešto detaljnije opisuje partikularne odnose države (u ovom slučaju Slovenije) s Europskom zajednicom, kao i odnos SFRJ i EZ-a. Autori članka ističu da je SFRJ sklopila sporazume o ekonomskoj suradnji s tadašnjom Europskom ekonomskom zajednicom, da trećina ukupnoga jugoslavenskog izvoza odlazi na zajedničko tržište članica EEZ-a i da znanstvenici s područja SFRJ imaju mogućnost sudjelovanja u znanstvenim projektima sa svojim europskim kolegama.

Upravo nam ta činjenica može ponuditi odgovor zašto je promatrani pojam obrađen različito u enciklopedijama s prostora tadašnje Jugoslavije i recimo sovjetskim ili istočnonjemačkim enciklopedijskim i leksikonskim izdanjima. Duga surad-

¹⁴ Činjenica da je članak trebao biti napisan potvrđena je time što je pojam *Europska ekonomska zajednica* u prvome izdanju *Enciklopedije Leksikografskog zavoda*, upućen na pojam *Zajedničko tržište*.

¹⁵ Ovaj bi pokazatelj mogao biti uvjetovan značajnom okrenutosti tadašnje SFRJ ideji nesvrstanošći i činjenici da je većina država tzv. Trećeg svijeta, o kojima je riječ, bila dio Pokreta nesvrstanih.

nja SFRJ i EEZ-a, razmjerno veća otvorenost jugoslavenskog društva prema Zapadu te ekonomske veze dviju ekonomija unatoč različitim ekonomskim sustavima, mogu se smatrati dominantnim kriterijima koji su utjecali na društvenu uvjetovanost vrednovanja ovoga pojma u edicijama Leksikografskoga zavoda, odnosno Mladinske knjige.

4.2. Europska ekonomska zajednica u Sovjetskoj enciklopediji

Suprotno navedenim primjerima enciklopedija Leksikografskoga zavoda, poljske i slovenske enciklopedije, *Boljšaja sovjetskaja enciklopedija* iz 1972. godine i istočnonjemački *Meyers Neues Lexikon* iz 1962. i 1972. godine daju iznimno negativnu i kritičku sliku procesa (zapadno)europskoga integriranja, smatrajući tadašnju Europsku ekonomsku zajednicu ekonomsko-političkom krinkom stvorenom za potrebe održanja i jačanja NATO pakta. Obje uz to smatraju njezino utemeljenje reakcionarnim nastojanjem kapitalističkih monopolističkih snaga kako bi se suzbio svjetski komunistički pokret.

Negativan se stav sovjetske enciklopedije može objasniti kroz nekoliko elemenata, među kojima posebno mjesto zauzima tzv. sedamnaest teza moskovskoga Instituta za svjetsku ekonomiju i međunarodne odnose, koji je 1957. godine Zajedničko tržište definirao kao proizvod saveza reakcionarnih snaga, desnih socijalista i Vatikana te kao ekonomsko uporište NATO-a, što ga čini dijelom američkoga kapitalističkog imperija. Pet godina poslije, Moskovska akademija znanosti objavila je 32 teze u kojima je ocijenila da je proces europskoga integriranja imperijalistička pojava nastala nasuprot interesima mira (Povijest, XIX. sv., 2008: 127).

Logično je stoga da su autori članka u sovjetskoj enciklopediji okarakterizirali Europsku ekonomsku zajednicu kao državno-monopolističku organizaciju, nastalu u uvjetima opće krize kapitalizma, a temelj njezina osnutka pronašli u nastojanju financijskih oligarhija šest zapadnoeuropskih država za proširenjem tržišta (*Boljšaja sovjetskaja enciklopedija*, 1972: 28). Na temelju toga autori iznose postavku koja tvrdi da:

»... stvaranje EEZ-a znači daljnje produbljivanje sukoba između suvremenoga stupnja razvoja proizvodnih snaga i kapitalističkih proizvodnih odnosa (...) s nastojanjem vladajućih krugova država članica da taj sukob riješe međudržavnom integracijom.«

Autori uz to smatraju da je politički cilj EEZ-a ujedinjenje snaga europskoga kapitalizma protiv svjetskoga komunističkog pokreta, socijalističkih država i narodno-oslobodilačkih nastojanja kolonijalnih i podređenih krajeva svijeta. Sovjetska enciklopedija pritom ističe i nastojanje Francuske i Njemačke za ostvarenjem hegemonije u Europi, kao jedan od čimbenika stvaranja EEZ-a, a posebne odnose između EEZ-a i novouspostavljenih država koje su prošle proces dekolonizacije, smatra opas-

nošću za potonje jer stvara pretpostavke za njihovo podređivanje jačim europskim državama.

U svjetlu pak današnjih nezaobilaznih kritika o demokratskom deficitu koji obilježava djelovanje europskih institucija i postojanje same Europske unije, zanimljiv je stav izrečen u posljednjem paragrafu članka, u kojem se ističe da:

»... radničke mase šest država otvoreno istupaju protiv antidemokratskoga karaktera EEZ-a, tražeći da joj se prida ekonomsko-socijalni sadržaj ... koji bi odgovarao interesima širokih narodnih masa.«

Daljnju kritiku Europske ekonomske zajednice autori zaključuju isticanjem eventualnih problema koji su se pojavili u svjetskim ekonomskim odnosima nakon stvaranja zajedničkoga tržišta, ukidanja unutarnjih fiskalnih opterećenja na protok dobara te uvođenja zajedničkih vanjskih carina prema trećim državama. U članku se ističe da:

»Tržišno-političke mjere EEZ-a izazivaju zaoštavanje međumperijalističkih proturječja ne samo u okviru šestorke, već i između te grupe i ostalog kapitalističkog svijeta.«

4.3. Istočnonjemačka kritika Europske ekonomske zajednice

Nasilno uvođenje socijalističkoga ekonomsko-političkog poretka na području sovjetske okupacijske zone te potonja uspostava Demokratske Republike Njemačke, učinjena je bez pristanka građana te se novostvorena država suočila s manjkom demokratskoga legitimiteta. Zbog nemogućnosti da prikaže stvaranje komunističke Njemačke željom narodnih masa, istočnonjemačka politička elita, koju su podupirali sovjetski vlastodršci, nastojala je legitimirati uspostavljeni poredak u suprotnosti prema Saveznoj Republici Njemačkoj.

Stoga se može zaključiti da je potreba legitimiranja istočnonjemačkoga komunističkog poretka nasuprot zapadnonjemačkomu demokratskomu poretku,¹⁶ nastalom ujedinjenjem triju okupacijskih zona pod upravom Velike Britanije, Francuske i SAD-a, sasvim sigurno jedan od razloga negativnoga odnosa autora¹⁷ istočnonjemačkoga *Meyers Neues Lexikona* prema koncepciji zapadnoeuropske integracije te posljedičnomu negativnomu tonu članka *Europska ekonomska zajednica*. To je pogotovo točno u ranome poslijeratnom razdoblju kada dvije države nisu imale uspostavljene diplomatske odnose.

¹⁶ Detaljnije o povijesti njemačke podjele nakon 1945. godine vidi Povijest Njemačke, 1999: 241–290.

¹⁷ Na kritičnost autora prema konceptu europskoga ujedinjenja sasvim je sigurno utjecala i snažna represija koju je vladajuća Ujedinjenja njemačka socijalistička stranka provodila nad disidentnim i prema vlasti kritičnim intelektualcima (Povijest Njemačke, 1999: 257).

Meyers Neues Lexikon iz 1962. godine tako Europsku ekonomsku zajednicu definira kao

»... organizaciju nastalu na inicijativu velikih zapadnoeuropskih monopola ...«

Kako bi se istaknuo kapitalistički temelj, koji autori istočnonjemačkoga leksikona drže okosnicom europskoga integracijskog procesa, u članku se nastavlja isticanje glavnoga cilja zbog kojeg je Europska ekonomska zajednica uspostavljena. Oni ističu da je njezin cilj:

»... ojačati konkurenciju država članica u svjetskim ekonomskim odnosima i potaknuti daljnje napetosti s drugim državama.«

Najzanimljivijim se, pak, citatom može smatrati onaj koji ističe ulogu SR Njemačke u procesu europskoga integriranja. Autori tako ističu:

»... da njemački imperijalizam, uz pomoć EEZ-a, nastoji izgraditi vlastitu međunarodnu poziciju moći, poduprijeti preživjeli imperijalistički kolonijalni sustav u sprezi sa zapadnoeuropskim kolonijalnim silama (kolektivni kolonijalizam) i sam snažnije sudjelovati u kolonijalnom iskorištavanju.«

Istočnonjemački leksikon i u svojoj ediciji iz 1972. godine nastavlja sličnom retorikom, nazivajući, ovaj put *Europsku zajednicu*, zajedničkim nazivom za sporazume potpisane na inicijativu državnih monopola šest država Zapadne Europe te ističe temelj te zajednice kao pokušaj očuvanja imperijalističkih interesa država potpisnica sporazuma iz Pariza i Rima.

Promjena nastala rušenjem Berlinskoga zida i posljedičnim ujedinjenjem Zapadne i Istočne Njemačke, znatno je utjecala i na izgled tekstova u novoj ediciji *Meyers Neues Lexikona*. Izdanje iz 1993. godine donosi činjenično neutralan pregled članka *Europska unija*, napisan sličnim stilom kao i u drugim zapadnoeuropskim enciklopedijskim djelima, s isticanjem važnijih datuma, sporazuma i popisom država članica te detaljnijim opisom institucionalne strukture i pojedinih politika.

Nestanak jednoga vrijednosnog sustava značio je, dakle, i promjenu u načinu promatranja određenih društveno-političkih pojava te njihovo neutralnije, ili u svakom slučaju drugačije, analiziranje. Demokratski poredak omogućio je tako pluralizam mišljenja nakon kojega su se autori članka *Europska ekonomska zajednica* mogli usredotočiti na sadržajne odrednice pojma, a ne na njegovu kritičku obradbu.

Uz promjenu diskursa korištenog prilikom elaboracije pojma, u ovome je izdanju leksikona opseg članka višestruko povećan, a težište je prebačeno s kritike ideje na ciljeve i doprinose integracijskoga procesa, pokazuje snažan zaokret omogućen nestankom jednoga vrijednosnoga sustava koji je nametao određen oblik mišljenja, kao i virtualan prelazak bivše Istočne Njemačke iz istočnoeuropskoga komunističkoga u zapadnoeuropski kapitalistički sustav.

Primjeri članaka obrađenih u sovjetskoj enciklopediji i istočnonjemačkome leksikonu omogućuju pogled na to kako društveno-politički uvjeti u kojima se izrađuje enciklopedijsko djelo mogu snažno utjecati na izgled i ton članka. Ne treba sasvim sigurno tvrditi da je socijalistički vladavinski poredak u državama Srednje i Istočne Europe igrao dominantnu i nesavladivu ulogu u kritičkome promatranju suvremenih političkih pojava, kao što je sasvim sigurno bilo stvaranje Europske ekonomske zajednice kao preteče Europske unije, jer nam primjeri poljske i jugoslaven-skih enciklopedija pokazuju da je bilo moguće obraditi ovaj pojam s pomoću činjenica i podataka, a ne vrijednosnih mišljenja i jednostranih gledišta.

Zaključak

Na temelju dostupnih izvora i provedene analize članka *Europska unija* iskristaliziralo se nekoliko zaključaka. Vidljivo je, naime, da postoji razlika između obradbe pojma *Europska unija* u enciklopedijskim i leksikonskim djelima nastalima u državama Zapadne Europe i u sličnim djelima nastalima na području tadašnjega komunističkog bloka. Dok većina zapadnoeuropskih edicija (ponajviše *Brockhaus Enzyklopädie* te *The New Encyclopaedia Britannica*) detaljnije prikazuje sastavnice koji čine ili su činile tadašnji europski integrativni proces, uključujući i povijesne razloge njegova nastanka, enciklopedijske i leksikonske edicije nastale u državama tzv. istočnoga bloka donose mnogo sažetiju i vrijednosno obojeniju sliku tog procesa.

Na navedenom je i proučavanom primjeru sasvim razvidan utjecaj društveno-političkih čimbenika sustava u kojem je enciklopedija nastala, pogotovo s obzirom na postojanje komunističkoga poretka intencija kojega je bila izmijeniti postojeće odnose ne samo u ekonomiji i politici nego i prilagoditi društvenu svijest novim uvjetima i zahtjevima daljnje izgradnje svjetskoga komunističkog poretka. Može se pretpostaviti da bi proučavanje nekoga drugog pojma (poput pojmova *komunizam*, *liberalizam* ili *kapitalizam*) još drastičnije pokazalo društveno-političku uvjetovanost sadržaja enciklopedijskih članaka ne samo istočnoeuropskih nego i zapadnoeuropskih država.

Bilo bi, uz to, i više nego zanimljivo usporediti konkurentsku povijest dviju ekonomsko-političkih organizacija koje su u jednom razdoblju postojale na području Europe – Europske ekonomske zajednice i Savjeta za uzajamnu ekonomsku pomoć (SEV). Na njihovu bi se primjeru moglo uočiti je li zapadnoeuropska društveno-politička situacija uvjetovala kritičku elaboraciju pojma SEV-a, kao što je u nekim istočnoeuropskim enciklopedijskim djelima to bilo s pojmom *Europska ekonomska zajednica*.

Sasvim je sigurno da su opseg članka i pridavana važnost pojmu *Europska ekonomska zajednica* bili sukladni razdoblju u kojem je taj europski integrativni eksperiment bio u svojoj začetničkoj i pokusnoj fazi. Uz to, razumljivo je da su enciklo-

pedijska izdanja zapadnoeuropskih država pridavala više pozornosti (a samim time dodjeljivala i više prostora) europskomu integrativnomu procesu, s obzirom na to da su upravo te države bile dio zajedničkoga procesa. Stoga neutralniji i kraći opis pojma u poljskoj ili jugoslavenskim enciklopedijama ne mora imati nikakve veze s pokušajem zadržavanja neutralnih stajališta rečenih enciklopedija, nego razlog može biti relativno manja važnost same Europske ekonomske zajednice u razdoblju obilježenom najžešćim oblikom hladnoga rata, procesom dekolonizacije većeg dijela svijeta i tadašnjom bipolarnom podjelom.

Danas se od enciklopedije zahtijeva ispravnost podataka, sigurnost izvora i nepobitnost činjenica – sve to zahtijeva svojevrsno održanje *statusa quo*, glede (ne)probitivanja postojećih znanstvenih kanona i suvremenih dostignuća u znanosti, umjetnosti, književnosti i drugim poljima znanja. Može se, dakle, reći da se priroda enciklopedike promijenila od Diderotova doba kada je enciklopedija bila znanstveno djelo u kojem je istaknutu ulogu igrala izvorna misao autora pojedinoga članka (poput Jean-Jacquesa Rousseaua recimo i njegove rasprave o političkoj ekonomiji), do suvremenoga doba u kojem je za enciklopediku važna kompilacija već prikupljenoga znanja i njegovo sintetiziranje u obliku razumljivu i prihvatljivu prosječnom čitatelju. Razina prihvatljivosti i vjerodostojnosti u tom je slučaju neraskidivo povezana s vrijednosnom ocjenom i (ne)ideološkom obradbom uvrštenoga znanja.

LITERATURA

Academic American Encyclopedia. Grolier Incorporated, Danbury 1988.

Bogišić, Vlaho: Prilog razumijevanju leksikografije i enciklopedije u modernoj hrvatskoj kulturi. *Studia lexicographica* 1(2007) 1, str. 9–22.

Boljšaja sovsckaja enciklopedija, sv. IX (Evklid–Ibsen). Izdatel'stvo »Sovetskaja Enciklopedija«, Moskva 1972.

Brockhaus die Enzyklopädie, sv. VI (Dud–Ev). F. A. Brockhaus, Leipzig Mannheim 1996.

Brockhaus Enzyklopädie, sv. V (Dom–Ez). F. A. Brockhaus, Wiesbaden 1968.

Cappelletti, Vincenzo: Enciklopedija između pamćenja i projekta. *Encyclopaedia Moderna* 15(1995) 1, str. 46–50.

Der Brockhaus, sv. IV (Eis–Fra). F. A. Brockhaus GmbH, Leipzig-Mannheim, 1997.

Enciklopedija Leksikografskog zavoda, sv. I (A–Castelnau). Leksikografski zavod FNRJ, Zagreb 1955.

Enciklopedija Leksikografskog zavoda, sv. VI (Skadar –Žvale). Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb 1969.

Enciklopedija Slovenije, sv. III. Založba Mladinska knjiga, Ljubljana 1989.

Gramši, Antonio: *Problemi revolucije. Intelektualci i revolucija*. Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd 1973.

Hague, Rod, **Harrop**, Martin, **Breslin**, Shaun: *Komparativna politika i vladavina*. Politička misao, Zagreb 2001.

Hrvatska enciklopedija, sv. III (Da–Fo). Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb 2001.

- Maštruko**, Ivica: Društveno vrednovanje i leksikografija. *Lexis* 1(1986) 1, str. 45–56.
Meyers Neues Lexikon, sv. III (Epibiose–Handel). WEB Bibliographischer Institut, Leipzig 1962.
Meyers Neues Lexikon, sv. IV (Drepa–Flush). WEB Bibliographischer Institut, Leipzig 1972.
Meyers Neues Lexikon, sv. III (Dit–Gel). Meyers Lexikonverlag, Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich 1993.
Nowa Encyklopedia Powszechna PWN. Wydawnictwo Naukowe PWN, Varšava 1995.
Opća enciklopedija Jugoslavenskog leksikografskog zavoda, sv. II (C–Fob). Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb 1977.
Povijest svijeta, sv. XIX. Biblioteka Jutarnjeg lista, Zagreb 2008.
Povijest Njemačke. Barbat, Zagreb 1999.
Ravlić, Slaven: *Suvremene političke ideologije*. Politička kultura, Zagreb 2003.
The Encyclopaedia of Ireland. Gill & Macmillan, Dublin 2003.
The New Encyclopaedia Britannica, sv. IV. Encyclopaedia Britannica, Inc., Chicago, London, New Delhi, Paris, Seoul, Sydney, Taipei, Tokyo 2002.
Tomović, Slobodan: Ideološke implikacije u enciklopedistici. *Studia lexicographica* 1(2007) 1, str. 45–51.
Wielka Encyklopedia Powszechna, sv. III (Dep–Franc). Państwowe wydawnictwo naukowe, Varšava 1964.
Yin, Robert K: *Studija slučaja – dizajn i metode*. Politička misao, Zagreb 2007.

SOCIAL AND POLITICAL CONDITIONALITY OF LEXICOGRAPHIC ARTICLES: CASE STUDY OF THE ARTICLE ENTITLED EUROPEAN UNION

Dario Čepo

The Miroslav Krleža Lexicographic Institute, Zagreb

SUMMARY: The objective of this article is to address the issue of factual accuracy and value neutrality in lexicographic articles. Taking as a case in point the article entitled *European Union*, an effort will be made to demonstrate a different approach to its explication depending on the social and political situation in the state where the encyclopaedia was published, and its ideological underlying concept. An attempt will be made to produce results by analysing a number of international and regional encyclopaedias and lexicons, including all general encyclopedias published by the *Miroslav Krleža Lexicographic Institute*. The article will try to demonstrate the connection between the social and political conditions in a certain state regarding the issues which are being studied, and the way in which these issues have been dealt with in the representative lexicographic and encyclopaedic works.

Keywords: *encyclopaedias, ideology, European Union, lexicographic article, conditionality*